

גילויים חדשים בחוף הגליל - צמחים ייחודיים וסכנות להשרדותם

סיקו, נהריה siambe17@gmail.com

תקציר: מישור חוף הגליל מעכו עד ראש הנקרה מיושב ברובו, ונותרו בו שתי רצועות צרות שבהן מתקיים צומח טבעי: בצפון - רצועת אכזיב-ראש הנקרה ודרומה משם - רצועת בוסתן הגליל (נחל יסף) - שבי ציון (נחל בית העמק). הסקירה מתמקדת בממצאים בוטניים בחוף הסלעי ברצועה הדרומית. קטע זה נגיש במידה מועטה ונותרו בו גומחות המקיימות צמחים ייחודיים, רבים מהם מינים אדומים. תצפיות השדה שנעשו בקטע חוף הגליל ברכס הכורכר השני שבין בוסתן הגליל ושבי ציון, גילו אתרים חדשים והניבו נתוני תפוצה עדכניים לכמה מיני צמחים אדומים. כמו כן התגלו מיני צמחים חדשים שלא תועדו בעבר.

=====

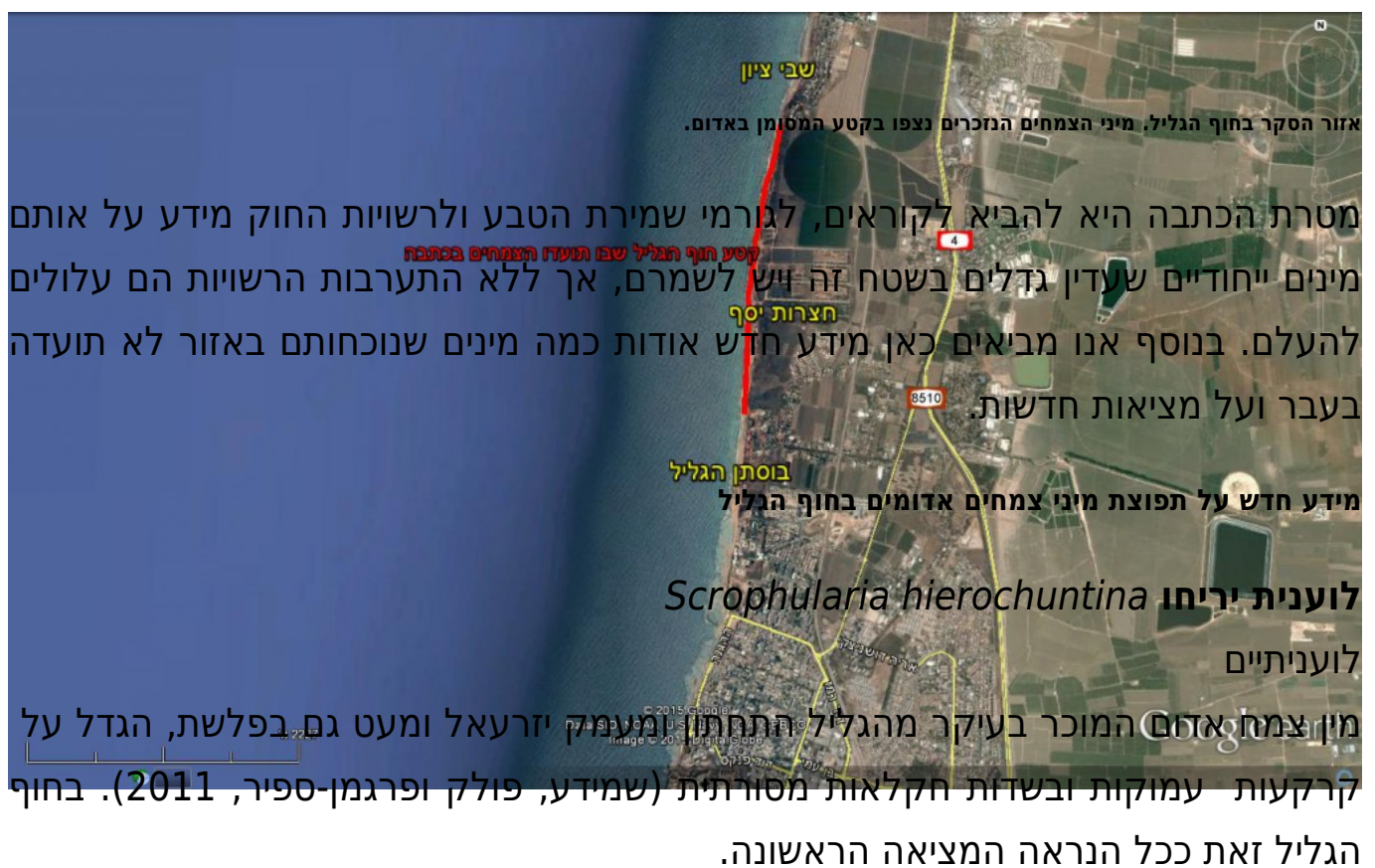
מבוא

חוף הגליל בין הישובים בוסתן הגליל ושבי ציון, הוא אזור מישורי בעל נופ שטוח, בו רכסי הכורכר המאפיינים את החוף, מכוסים בחלקם ע"י חוליות (ויזל, פולק, כהן 1978). בחוף הגליל ניתן להבחין בשלושה רכסי כורכר המקבילים לקו החוף: שרידי הרכס הראשון, המערבי, הם האיים מול חוף ראש הנקרה ואכזיב. הרכס האמצעי הוא קו החוף עצמו הנחשף מהרצועה הסטרילית עד לדרך העפר הראשונה המקבילה לחוף. הרכס השלישי הוא פנימי ומיוצג למשל בשמורת לימן, אך מצוי מחוץ לתחום של סקירה זו. הכורכר מעכו וצפונה הוא גירני ברובו. החול הנערם במפרצים הקטנים צפונית לעכו הוא זיפזיף גס גרגר המורכב מרסק של שברי קונכיות ובליה של סלעי גיר. על רכס הכורכר או בסביבתו מופיעים כיסים קטנים של חמרה בגוון אדמדם, מעורבת בזיפזיף. ממזרח לרכסי הכורכר משתרעים שטחי אדמה אלוביאלית (אדמת סחף) כהה וחרסיתית, מעובדת ברובה. בשולי החלקות המעובדות יש תעלות השקיה ומחפורות בהן מצטברים מים לעתים עד סוף האביב.

רצועת החוף בקטע שבין בוסתן הגליל ושבי ציון היא סלעית ברובה ודרכי הגישה לאזור

משובשות. האזור ברובו אינו מיושב כיום. על כן לא נפרצו בו דרכי גישה מסודרות לרכב, והוא נותר בלתי נגיש וכמעט לא מוכר למרבית הציבור. כתוצאה מכך שרדו בבית הגידול החופי גומחות שבהן גדלים מיני צמחים ייחודיים. בעת האחרונה השטח בין בוסתן-הגליל ושבי-ציון הפך לאזור נהיגה פראית ובלתי מבוקרת של טרקטורונים ואופנועים, המסכנים את בית הגידול הקרוב לים. כך למשל קבוצה יחידה המוכרת מחוף הגליל העליון של **חיננית חד-שנתית** עומדת בשל כך בסכנת היעלמות מוחלטת, כמו גם האתר הבודד של **צורית חופית** ואוכלוסיית **ארכובית החוף** הגדלות בין עכו לשבי-ציון.

הסקירה הנוכחית מתמקדת ברכס הכורכר האמצעי, במרחק של עד 150 מטר מהים מזרחה, לאורך רצועה של 2.5 ק"מ. כאן עדיין נותרו גומחות קטנות ומופרות עם צמחים מעניינים.

העלים גדולים, קרחים, מחולקים-מנוצים. עמוד התפרחת מתנשא עד לגובה של כ-1.5 מ', הפרחים בגוון ארגמן כהה וגודלם כ-7-8 מ"מ. ב-2013 זוהה הצמח צפונית לחצרות יסף, ליד שלולית עונתית בין שתי חלקות מעובדות באדמה אלוביאלית, כ-120 מ' מקו מי-הים. ב-2014 היו באותו מקום 3 פרטים גדולים, אך נותר אחד. ב-2015, נמצאו שני צמחים נוספים, כ-40 מ' משם.

ב-2014 נראה פרט נוסף על אי-תנועה באזור התעשייה הצפוני של נהריה, אך הוא נעקר

טרם הבשלת הזרעים.

לוענית יריחו. מימין לשמאל - פרח, עלים, פירות. צילם: סיקו ©
לחצו על התמונות להגדלה

אלמוות ארץ-ישראלי *Paronychia palaestina*

ציפורניים

מין צמח אדום, הצומח בכיסי זיפזיף קטנים על סלעי כורכר המרוחקים עד כ-25 מ' מקו המים. וכן בשטחים של זיפזיף יציב גם גרגיר. מין זה הוא רב-שנתי, היוצר כרים צפופים וקומפקטיים. מאופיין בחפים קרומיים שקופים-כסופים במרבית חלקיו העליונים, עם עלווה יבשה רוב ימות השנה. בחורף מתפתחים עלים חדשים, שעירים ובשרניים מעט, דמויי ביצה, מחודדים מעט בראשם. אונות הגביע שעירות ואינן שוות בגודלן. בירור עם פרופ' דנין לא עלה תיאור חד משמעי להבחנה בתנאי שדה בין **אלמוות ארץ-ישראלי** *Paronychia palaestina* ל**אלמוות גדול-גביע** *Paronychia macrosepala*. בספר האדום של צמחי ישראל (שמידע ופולק, 2007) כתוב שהצמח יוצר כרים בקוטר של 7-16 ס"מ. בשטח הנתון יש לפחות 15 פרטים שקוטרם נע בין 20 עד 34 ס"מ.

אלמוות ארץ-ישראלי. תמונות של הצמח בהגדלות שונות המציגות מראה כללי, עלים, פרחים ואת החפים השקופים. צילם: סיקו ©.
לחצו על התמונות להגדלה

ציפורנית זעירה *Silene sedoides*

ציפורניים

מין זה הוא צמח זעיר הכלול ברשימת המינים האדומים בישראל (שמידע, פולק ופרגמן-ספיר, 2011). הוא מוכר בארץ מחגורת הרסס, במספר קטן של אתרים בחוף הכרמל ובחוף הגליל. ברצועת החוף שבין בוסתן הגליל ושבי ציון הוא גדל בכיסים קטנים של חמרה מעורבת בזיפזיף, על סלעי הכורכר הקרובים לחוף. טרם פריחה הוא ניכר בשושנת עלים בשרנית מעט בעלת גוון סגול. גבעולי הפריחה והעלים שעירים ודביקים, וכך גם הגביע. הפרח בגוון ורוד עז בעל שיניים לבנות המצויות בבסיס הכותרת. בשונה מרצועת החוף בין אכזיב לראש הנקרה, שם מונות האוכלוסיות עשרות או מאות פרטים, באזור המתואר **ציפורנית זעירה** נמצאת במעט מאוד אתרים, פרטים בודדים בכל אחד מהם.

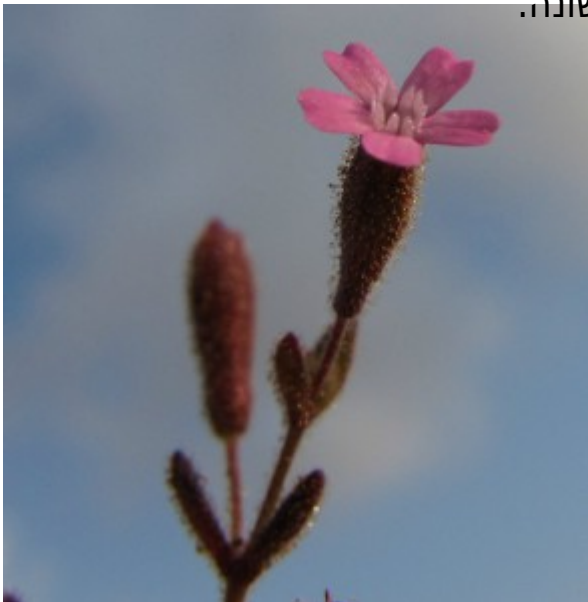

ציפורנית זעירה. צילם: סיקו ©

ארכובית החוף *Polygonum maritimum*

ארכוביתיים

צמח "אדום" של חגורת הרסס ברצועה החולית. זהו צמח רב שנתי שרוע בעל קנה-שורש, העלים אליפטיים-מוארכים ששפתם גלולה לאחור, ובפרחים בגוון לבן ורדרד. המין מוכר מאתרים אחדים בחוף הגליל: מחוף בצת בצפון ועד עכו בדרום (שמידע ופולק, 2007). עד כה לא דווח על המצאות הצמח בקטע החוף הספציפי שבין בוסתן הגליל ושבי ציון. אתר זה שהוא זיפזיף לא-יציב, מתועד כאן לראשונה.

ארכובית החוף. צילום: סיקו ©

מחרוזת קשתית *Enarthrocarpus arcuatus*

מצליבים

מחרוזת קשתית, צמח אדום (שמידע, פולק ופרגמן-ספיר, 2011), שרוע, קוטרו יכול להגיע עד כ-50 ס"מ. הפרחים בגוון צהוב חיוור עם עורקים סגולים במרכזם. הפרי קשתי, בעל שנץ בין הזרעים. מצוי בגליל לאורך החוף מראש-הנקרה עד עכו באזורים מופרים, וכן על נארי צפונית לכפר אבו-סנאן (כ-15 פרטים, אפריל 2014). בשלוש השנים האחרונות חלה עליה משמעותית בכמות ובתפוצה של הצמח בחוף הגליל. כיום מצוי בעכו, גם במדשאות הטיילת הצפונית של העיר, מצוי גם בצדי הכביש לאורך חוף מראש הנקרה, אכזיב ונהריה, ובין דרום נהריה לשבי-ציון.

נראה שבשטחים מופרים ללא תחרות עם צמחים אחרים, הוא מתרבה בקלות.

מחרוזת קשתית. צילום: סיקו ©

צמחים חדשים שנמצאו בקטע החוף בוסתן הגליל - שבי ציון

כשות ראוס *Cuscuta rausii*

חבלבליים

המין תועד לראשונה בארץ בחוף עתלית על רכס כורכר. ב-2013 נמצא גם על רכס הכורכר וכן ליד בית ספר שדה אכזיב. בשני המקומות הכשות נטפל על **קורנית מקורקפת**. הצמח מאופיין בגבעולים דקים סגולים-ארגמניים בדרך כלל. הפרחים זעירים, נישאים על עוקצים דמויי שופר, המתארכים ומתעבים בזמן הפריחה והבשלת הפרי (Garcia 1998). לפרחים ארבעה עלי גביע ארגמניים מאוחדים בבסיסם עד מעט למעלה מחצי אורכם, וארבעה עלי כותרת שקופים-לבנים-ורודים, מאוחדים וקצותיהם מוטים כלפי פנים. ארבעה אבקנים, ושני עליים סגולים הבולטים מעל השחלה.

הצמח נמצא בתהליך התפשטות מואץ בגליל המערבי. ב-2015 נמצא גם ברכס ראש הנקרה צפונית למושב בצת על שיחי **קורנית** שגדלה על קירטון, וכן לאורך מישור החוף, מראש הנקרה עד לשטח המתואר דרומית לשבי ציון. בכל המקומות הצמח נטפל על **קורנית**, אך גם על צמחים אחרים בסביבת הקורנית. זמן הפריחה והבשלת הפירות הוא הדרגתי בכל תפוחת. (תודה לש. כהן-סיוון שלאחר מציאתו הראשונה באתרים הללו, הגיע כדי לאשש את הזיהוי).

כשות ראוס. הצמח כולו ופרחים בשלבים שונים. צילם: סיקו ©
לחצו על התמונות להגדלה

בקיה אנטולית *Vicia bithynica*

קטניות

תוארה ע"י זהרי (1958) שמצאה בנחל שורק (ואדי רובין). במגדיר (פיינברון-דותן, דנין 1991) מצוין ש"אולי הופעתה אקראית". באפריל 2014 מצא כותב הרשימה כ-50 פרטים במצב של סוף פריחה, בשתי חלקות על אדמה אלוביאלית. פרטים אחדים גדלו על תלולית עפר והאחרים גדלו באזור מופר במרחק כ-50 מ' מהתלולית.

הפרח אינו בעל צבע אחיד, הניצנים צבעם וורוד, ובעת הפריחה הצבע משתנה מלבן לצהבהב לתכלת וסגול בהיר בשיא הפריחה. המפרש כהה מהסירה ומהמשוטים. הגבעול, הגביע והפרי שעירים. אונות הגביע מחודדות ובעלות מגרעת מעוגלת בבסיסן. עלי הלוואי הם סימן שדה מובהק נוסף לזיהוי.

זרעים מעטים נאספו ונשלחו לגנים הבוטניים בירושלים, בתל-אביב, ול"גן איריס" בכפר יהושע. בגן בירושלים ובכפר יהושע הייתה נביטה טובה, והצמחים פרחו ועשו זרעים.

בשנה זו אחת החלקות הייתה מוצפת מים תקופה ארוכה. על התלולית הבקיה הקדימה בחודש לפרוח לפני הצמחים שבחלקה המוצפת. עונת הפריחה נמשכה כ-6 שבועות, ועל הצמח מצויים פרחים ופירות בשלים בו זמנית.

בקה אנטולית. מימין - פרחים. משמאל - פרי. צילם: סיקו ©

סיכום

תצפיות שדה בקטע חוף הגליל ברכס הכורכר השני שבין בוסתן הגליל ושבי ציון חשפו אתרים חדשים והניבו נתוני תפוצה עדכניים לכמה מיני צמחים אדומים. הממצאים מבליטים את החשיבות בקיומן של תצפיות שדה ותיעוד שהם הכרחיים לניטור שוטף של מצב צמחיית הבר בכלל ושל הצמחים האדומים בפרט. צמחיית הבר שעדיין נותרה בכמה קטעי חוף באזור חוף הגליל, חשופה כיום לסכנות עקב הריסת השטח בפעילות בלתי מבוקרת של טרקטורונים ומחייבת פעולה שתמנע הרס והיעלמות אוכלוסיות של צמחים ייחודיים.

ספרות:

ויזל י פולק ג וכהן י. 1978 אקולוגיה של הצומח בארץ ישראל. הוצאת המדור המדור לאקולוגיה אוניברסיטת תל-אביב.

פינברון-דותן ודנין א 1991 המגדיר לצמחי בר בארץ-ישראל. הוצאת כנה, ירושלים.

צמחיית ישראל ברשת [/http://flora.org.il/plants](http://flora.org.il/plants)

שמידע א ופולק ג 2007 הספר האדום צמחים בסכנת הכחדה בישראל, כרך א'. רשות הטבע והגנים.

שמידע א פולק ג ופרגמן-ספיר א 2011 הספר האדום צמחים בסכנת הכחדה בישראל, כרך ב'. רשות הטבע והגנים.

Garcia M A 1998 *Cuscuta rausii* (Convolvulaceae), a new species from Greece. Ann. Bot. Fennici 35: 171-174.

תמונה בעמוד השער של כלנית: **לוענית יריחו**. צילם: סיקו ©

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: סיקו 2015 גילויים חדשים בחוף הגליל - צמחים ייחודיים וסכנות להישרדותם, כתב-

עת "כלנית" מספר 2

<https://www.kalanit.org.il/?p=3469>

=====